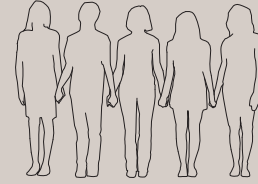

Nola eraikitzen da esparru publikoa arte-praktiketarik abiatuta

Laburpena: Artikulu honen bidez La Publika proiektuaren abiapuntuko marko kontzeptuala aurkeztu nahi dugu. Hain zuzen ere, arte-ikerketarako programa bat da LaPublika, esparru publikoa jorratzen duena, honako galdera honen bueltan: nola eraikitzen da esparru publikoa arte-praktiketarik abiatuta?

Abstract: This article explains the conceptual frame of LaPublika project. LaPublika is a programme that focuses on art research in general, and public sphere in particular. The main question that tries to answer is: how is public sphere shaped by the practice of art?

Juan Pablo Ordúñez Martínez 'MawatreS', Andrea Estankona, Josefina Roco Sanfilippo, María Mur Dean, Maria Ptqk (I)

Gako-hitzak: esparru publikoa, espazio publikoa, arte-praktikak

Keywords: public realm, public space, art-practice

Jasotze data: 2015-11-24 / Onartze data: 2015-12-28

Sarrera

Testu hau LaPublika programaren barruan sortu zen, esparru publikoari buruzko arte-ikerketarako laborategian alegia, Bilboko consonni arte garaikidearen ekoiztetxeak zuzentzen duen horretan. Testu hau bidean egindako geldialdi baten ondorioa da, eta proiektuarekin lotutako lantalde batek idatzi du.

Rosalyn Deutsche-ren *Agorafobia* saiakera (2008) da hala proiektu osoaren nola testu honen beraren abiapuntu kontzeptuala, hori dela bide iritsi ginen programa artikulatzen duen galderara: «nola eraikitzen da esparru publikoa arte-praktiketarik abiatuta?». Horri erantzuteko LaPublikak arte-esparruko lengoaiak ipini ditu erdigunean, betiere beste diziplina eta jakintza-alor batzuekin elkarrizketan: bereziki feminismoekin eta pedagogia kritikoeekin, baina baita hirigintzarekin, arkitekturarekin, giza zientziekin edo komunikabide eta Interneten ikerketa kritikoeekin ere.

Beraz, ikerketaren gaur egungo egoeraren erradiografia bat da testu hau. Erantzun itxi bat baino gehiago, 2015eko programako lehen ekintza publiko eta lan-saioretan agertu diren eztabaida eta intuizio nagusiak antolatzen hasteko ahalegin bat da. Bi zati ditu: lehenengoan, esparru publikoaren kontzeptua zedarriztatu nahi da; bigarrenean biltzen dira, aldiz, arte-praktikekiko elkarrizketan sortutako arazo nagusiak.

I. Esparru publikoa: elkarrizketa eta eztabaidarako gune

«Esparru publiko» kontzeptua öffentlichkeit kontzeptutik dator, Jürgen Habermas-ek proposatu zuena *Historia y crítica de la opinión pública* lanean (1981). Bertako azalpenek eragin handia izan zuten hirurogeiko hamarkadan, hain zuzen ere, esparru publikoaren ideia arketipikoa aurkeztzen baita, galdutako ideal demokratiko gisa. Habermasen idealean homogeneousazio-joera bat dago, esparru publiko bakar eta bateratu bat aurkeztuz, partikulartasun zehatzak gainditzen baititu.

Haren planteamenduak eztabaida piztu zuen. 70eko hamarkadan Oskar Negt eta Alexander Klug-ek erantzun zioten, *Public Sphere and Experience Toward an Analysis of the Bourgeois and Proletarian Public Sphere* (1993) lanean, eta bertan esan zuten esparru publikoa gauza zatikatua dela, eta egunerokoaren bizipen ezberdinen mende dagoela. Bestalde, Hanna Arendt-en *La condición humana* (2005) lanak nabarmentzen duenez, modernitateak errotikako aldaketa dakar, hain zuzen ere, esparru publikoa eta pribatua deuseztatzen baitira eta sozialaren esparruan txertatzen.

Gai hauei heltzea ez da langintza erraza, dio Deutschek; izan ere, *espazio eta/edo esparru publikoaren kontzeptuen oinarrian, gizatiarraren eta naturaren esanahiari buruzko ideiak dauden jokoan. Gaur egun esparru publikoaz jardun nahi badugu, honako galdera hauek plazaratu behar ditugu: zer dago esparru horren atzean? Zer irizpide eta dinamikaren arabera osatzen da? Zer motatako (elkar-)harremanak sustatzen ditu? Non, noiz eta nola garatzen da? Zer interes dira nagusi haren funtzionamendu-logiketan?*

(1) LaPublika proiektuko lantalde bateko kide dira Juan Pablo Ordúñez Martínez «MawatreS», Andrea Estankona eta Josefina Roco Sanfilippo, proiektu horren barruan kokatzen baita ikerketa hau. MawatreS / Juan Pablo Ordúñez Arte Ederretan lizentziatua eta UPV/EHUko Arte Ederren Fakultatean kolaboratzen du, Arte Garaikide Teknologiko eta Performatiboa masterrean, «Espazio teknologikoa: espazio publiko berria» irakasgaietan. Andrea Estankona arte-historialaria da. Embedded researcher gisara jardun du Medialab-Prado laborategian eta honako liburu honen editoreetako bat izan zen: *Áreas emergentes e innovación en el sector cultural y creativo vasco*. UPV/EHUko Argitalpen Zerbitzuak kaleratu zuen lana. Hain zuzen, unibertsitate horretan ari da gaur egun Estankona, bere doktore-tesia osatzen. Josefina Roco Sanfilippo gizarte-ikertzailea eta feminista da. Bizkaiko eta Gipuzkoako Ekonomia Feministaren Eskola koordinatzen du, eta doktorea da Nazioarteko eta Kulturarteko Ikasketen alorrean, Deustuko Unibertsitatean. María Mur Deanek Soziologia ikasi zuen Deustuko Unibertsitatean, eta consonniko zuzendaria da. Maria Ptqk-k LaPublikako ekintzak koordinatzen ditu. Zuzenbidean lizentziatua, Ekonomia diplomatu eta doktoregia da, UPV/EHUUn guztiak ere.

Irudia ~ Consonnin egindako Irrati-magazina.
Egilea ~ Consonni

Irudia ~ LaPublikako irudiak.
Egilea ~ Eider Corral

Lefort-ekin bat gatoz (2004), esaten baitu gaur egun desagertzen ari direla bizitza sozialari buruzko ziurtasun asko. Gatazka- eta krisi-egoerak mehatxu gisa ikusten dira, arriskutsu *status quo*-arentzat. Deutschek nabarmentzen duenez, demokrazia moderno mendebaldar liberala, parte-hartzearen printzipio ideala ordezkatu baitzuen errepresentazio eta ordezkartzaren bidez, bizitza politikoaren ziurgabetasuna estaltzen duen lema bat da, gatazka «hauspotu» beharrean gatazka «baretuko» duten prozedurak txertatzen baititu. Lehenengo zailtasuna: boterea herritarrengandik dator, baina ez da inoren jabegoa. Hortik abiatzen da asmakizun demokratikoetako bat: *espazio/esparru publikoa*, bitartekaritza hori konpondu nahi duena (edo ez).

Deutscheren iritziz, *espazio publikoa* da espazio sozial hori zeinean sozialaren esanahia eta batasuna (ber)negoiatzen baitira. Espazioak eta gizarteak, eratu ahala, arriskuan ipintzen dute elkar. Bertan gertatzen dira (batzuetan modu sotilean) zilegitasunari buruzko eztabaidak, alegia, zer/zein/nola/noiz den zilegi. Gatazka instituzionalizatzen da eskubideak etengabe aldarrikatuz, eta boterearen gauzatzea zalantzan jartzen da, baita betikotzen eta berresanahitzen ere. Bestalde, *esparru publikoa* antzeko eremu bat da, baina ez berbera, denborazkotasun eta formatu aski ezberdinak hartzen baititu. Ez da lurralde urbano atzemangarri bat, baina horrek ez du esan nahi ez-errealagoa denik. Gainera, dinamikoa eta irekia denez, parte-hartzaileagoa izan daiteke, edo, behinik behin, parte-hartzaileagoa izateko potentziala dauka.

Laburbilduz, *espazioa* eta *esparrua* leku material eta sinbolikoak dira, sozialki eraikiak, borrokatuak eta aldagarriak. Horren guztiaren ondorioz, aldarrika dezakegu soziala gatazka-espazioa dela. Eta zalantzan jar dezakegu eztabaida soziala itxi ohi duen ikuspegi hegemoniko eta planifikatzailea, espazio publikoa beretzat jo eta ziurgabetasunak ziurtasun bilakatzen baititu, neutraltasunaren, arrazoi objektiboaren eta aditu-jakintzaren aitzakiarean.

Susmatzen baitugu gizarte onaren beso atseginak aniztasuna eta gatazka ezeztatzen dituela espazio sozialaren irudi itxi bat irudikatuz. LaPublikako kideok esparru/espazio horri heltzen diogu, aztertzeko ea arte-praktiken bidez bestelako esparru publiko gizatiarrago bat(zuk) eraikitzen ote d(ir)en, inguruarekiko bestelako loturak eta denboraren bestelako erabilera eta esanahiak proposatuz. Deutschek Young aipatuz esan bezala (1990), ea esparru horrek ezberdintasunetan ur ditzakeen bere esanahiak, askotariko publikoak hartzeko gai.

Azken batean, gakoa da «gizartea eraikitzea interes komunen arabera, horietako interes bat bera ere ez delarik elkarbizitzarako asmoa baino garrantzitsuagoa edo biziagoa» (Delgado, 2008) eta elkarbizitza hori, ezinbestean, gatazka eta iritzi ezberdinez josita dago, baina, baita ere, elkartruke eta boteretez beteta ere. DSS2016 Europako kultur hiriburutzak oinarri gisa baliatu zuen lemetako bat da, hain zuzen, elkarbizitzaren beharra. Argi dago: ez da langintza erraza, tentsioz lepo dago. Esparru publiko demokratikoek irekiera promesten duten arren, sekula ez da egongo komunitate politiko erabat barne-hartzaile edo osatu bat. Hasieratik bertatik, ezberdintze-estrategia batean datza, eta hori gauzatzeko bazterketa batzuk egin behar dira, bazterketok osatzaile eta osagai izanik. Gatazkak, zatiketak eta desegonkortasunak ez dute esparru publiko demokratikoa hondatzen, aitzitik, hori existitzeko baldintza dira.

II. Arte-praktikak, esparru publikoarekiko harremanean

(...) *ia mundu guztia bat dator puntu honetan: gauza publikoak babestuta, kultura demokratikoa sustatzen da, bizirauten eta zabaltzen laguntzen zaio. Beraz, ikusita nola gaur egungo diskurtso estetikoan espazio publikoa behin eta berriz aipatzen den, ondoriozta daiteke artearen munduak oso serio hartzen duela demokrazia.*

Deutscheren saiakerako aipu horrek gogora dakarren moduan, esparru publikoari buruzko eztabaida eta iritziaik maiz agertzen dira artearen alorrean. Ohiko hurbilketa

Irudia – Consonnin egindako Irrati-magazina.
Egilea – Consonni

bat hauxe da: artearen estatutu publikoa «estetika praktiko»arekiko konpromisoan oinarritzen da, eta argi ikus daiteke mugimendu kolektibo eta sozialen helburu eta identitateak babesten dituzten artisten obretan; «kontzientzia zibikoa» sustatzen dute, «hezkuntza politiko»aren bidez, eta «artearen funtzio publikoa» berreskuratu nahi dute. Deutscheren iritziz, ikuspegi hori, beharrezkoa izan arren, arazo-iturri ere izan daiteke, baldin eta kategoria zurrundetuan sostengatzen bada, adibidez, arte publikoaren kontzeptuan edo dikotomia naturaldu baina konplexuetan, hala nola arte-instituzioen barrua eta kanpoa bereizten dituen dikotomian edo begiratzen dagoen subjektua eta begiratu den objektua bereizten dituenean. Petra Bauer artista eta zine-zuzendariak hitzaldi bat eman zuen Tabakalera, LaPublikaren 2015eko programaren barruan. Bere azken filmaz hitz egin zuen, *Sisters!* filmari buruz, hain zuzen ere. Southall Black Sister Londreseko antolakundearekin elkarlanean osatu zuen film hori. SBS erakundeak, 1979az geroztik, emakume beltzen baldintza sozial eta politikoekin lan egiten du. Bauer-en arabera, film bat egitea ez da ekintza politiko bat bere horretan; aitzitik, potentzialtasun bat dauka, publikoarekin lotu arte martxan jar ezin daitekeena. «Artea ahalegin publikoa da. Film bat ez da existitzen harik eta norbaitek ikusten duen arte. Nire filmek pluraltasuna eransten dute, eta, onenean, horren mugak zabaltzen. Alegia, kokapen, ahots edo arazo bat ekartzen dute, aurrez esparru publikoan agertu gabea» (Sarriugarte, 2015).

Arte publikoaren sailkapenarekin lotuta, lantaldeko kideok nahiago dugu arte publikoaren ohiko definizioak bazter utzi, alegia, arte publikoa, gure arabera, ez da espazio fisiko zehatz batzuk hartzen dituen artea (kanpoan, aire zabalean, kalean, biribilguneetan) eta aurrez existitzen diren publikoei zuzentzen zaiena. Oro har, zertxobait eszeptikoak gara sailkapen horrekiko; izan ere, pribatuaren eta publikoaren arteko dikotomia dakar, eta, gainera, hiri-politika zapaltzaileen beso estetiko bilakatzeko arrisku inplizitua ere balekarke. Deutscheri tiraka, *Public Vision* (New York, 1982)

erakusketa ekarri nahi dugu, erakusketa horrek zalantzan jarri baitzuen arte-modernitatearen doktrina, zeinaren arabera ikusmena baita egia unibertsaletara iristeko bide gorena, ikusmen horrek ez duelarik, ustez, inongo loturarik begiratzen dituen objektuekiko. *Ikusmen publikoa* esapideak iradokitzen duenez, egitura sozial eta historikoez zizelkatzen dute ikusmena, irudi ikusgarrien esanahia kulturalki eratzten da eta ez indibidualki, eta irudiek esanahia dute marko sozial baten barruan. Publiko terminoak esan nahi du hala irudiak nola horiek behatzen dituzten subjektuak sozialki eraikitzen direla eta esanahia publikoa dela beti, sekula ez pribatua. Erakusketa hark hainbat galdera plazaratzen zituen, errepresentazioari buruzko artean eta kritika feministan ezinbesteko bilakatu direnak (baita kritika postkolonialean ere): «Espazio publikoko irudiek nola sortzen dituzte identitate publikoak, ustez identitate horiek erakutsi baino egiten ez dituzten arren? Nola eratzten dute irudion behatzailea, identitate horiekiko? *Alegia, nola gonbidatzen dituzte behatzaileak posizio bat hartzera, zeinak, trukean, izaki publiko gisa eratzten baititu? Irudi horiek nola sortzen dute "gu" bat, publiko bat, eta nor garela imajinatzen dugu guri esleitutako toki hori hartzen dugunean?».*

LaPublikako kideon hautua da *ikusmen publikoa* xehe-xehe egitea, irudi bihurtu aurretik. Irratigintza ikertu dugu, errepresentazioaren kritika modura; bertan, baliabide batek indartutako ahotsek intimotasun-bizipenak sortzen dituzte, eta,aldi berean, baita distantzia-sentipenak ere. Consonniren Bilboko egoitzan, Bilbo Zaharra auzoan, irrati-magazin bat antolatu genuen, zuzenean eta publikoarekin, LaPublika proiektuaren aurkezpen orokorra egiteko. Alicia San Juan irrati-esatariak eztabaidak eta elkarrizketak zuzendu zituen, aipatu ditugun gai horietako askoren bueltan. LaPublikak irrati-formatuari eutsiko dio 2016an zehar ere, eta ondo amaitzeko nazioarteko sinposium bat egingo da, *radio show live* bat, 2016ko urriaren 28an. Gorputzaz gaindiko ahotsek gorputz irudikatua eta errealak hezurmamituko dituzte, egunerokoa eraikiz, elkarrekiko bititza.

Irudia ~ Petra Bauerren hitzaldia.
Egilea ~ Itxaso Díaz

Arte-instituzioen haritik, Deutschek gogora dakarren bezala, ez dira «zaindutako barruak, espazio sozialetik isolatuak». Era berean, instituzioez kanpoko espazioak ere ez dira erabat independenteak (ezpada, areago, interdependentek), eta ez daude libro errepresentazio- eta ikusmen-kodeetan inskribatutako sexu-politikatik. Ikusmena «kontu publiko» bat da beti, instituzio-markoen barruan edo kanpoan egon, helburu politikoa duen proiektu bat izan ala kutsu subjektiboago edo pertsonalagoa duen obra bat. LaPublika 2015 programa instituzioen markoan ibili da, ekintzak antolatu dira Donostiako Tabakalera, consoñin bertan eta Bizkaia Aretoa, EHUKultura programazioaren barruan (Unibertsitateko Zabalkuntza Zuzendaritza, Bizkaiko Campusa, UPV/EHU), denak ere Bilbon. Gainditu ere gainditu ditu espazio horiek. Hausnarketek espazio horien paretak zeharkatu dituzte Interneten bidez, esparru publikoa sortzeko gaitasuna duen beste gune bat baita Internet ere, edo, kontrara, esparru publikoa kodetzeko gaitasuna duena. Audio-artxiobok LaPublika web irratia bidez zabaltzen dira, eta baita sare sozialen bitartez ere. Instituzioen barruan eta instituzioetatik kanpo, adostasunak, kontsentsuak eta bat ez-etortzeak lanerako esparru bilakatzeko gune. Marko orokor gisara: kultur hiriburutza. LaPublikak bere haragitan bizi ditu bere tesi propioak eta saiatzen da mugak zabaltzen eta artearen aukerak egiaztatzen, negoziazioaren zirrikituetan. Komuna kudeatzeko baliatzen ditugun mekanismoak esparru publikoa sortzeko operazioak dira, eta azkenean eduki bihurtzen zaizkigu, lanerako material.

Besaide da EAEko hiru probintziak elkartzen diren gune geografiko bakarra, eta, esate baterako, hantxe haragitu da LaPublika, negoziazio geopolitikoaren ikur den toki batean kokatzeko asmoz. Gerard Ortin artistak proposatu zizun mapa lerro zuzenean zeharkatzea, *Trabeska* proiektuan.

Mapa horrek, bidean bertan, tankera malkartsua zuen, sasi eta zuhaixka artean. Gida profesionalen laguntzaz ibili ginen, isil-isilik, mendiaren magalera iritsi arte, koba itzel batera, alegia. Hantxe, naturaren zaratekin aritu zen isiltasuna solasean, naturaren zarata horiek hedatzen joan ahala, irudi diferentek sortu zizkigun ibilaldia egin genuen pertsonoi. Soinuak oholtza aldakorrek sortu zituen, iruditegi ezberdinak. Erantzun poetiko bat, arteak esparru publikoa sortzeko dituen aukeren aurrean.

Artearen alorretik esparru publikora hurbiltzen den adibide ezagun bat honako hau da: *Desadostasunak. Arteaz, politikaz eta esparru publikoaz Espainiako estatuari*. Hainbat urtetarako proiektu bat da, zenbait instituziok elkarlanean antolatua, eta proiektuaren helburua da «trantsizioaz geroztik Espainian ezarritako egitura, politika eta praktika nagusiei men egiten ez dieten eredu eta kontra-eredu kulturalen arrastoa segitzea». *Desadostasunak* proiektuaren barruan garrantzia handia dute instituzioekiko kritikak eta historiografiak. Proiektu horrek erakusten duen moduan, artearen eta esparru publikoaren arteko bidegurutzeak askotariko aukerak eskaintzen ditu, eta guretzat erreferentzia bat da, Deutscheren eta hark aipatutako beste autore batzuen obrarekin batera, gure testuinguru zehatzean honako galdera honi erantzuteko orduan: «nola eraikitzen da esparru publikoa arte-praktiketarik abiatuta?».

III. Behin-behineko hausnarketak, ixte aldera

Homogeneotasuna eta ahobatezkotasuna, sarritan «komunitate» gisa zizelkatzen baitira, Deutschek gogora dakarkigun moduan, aurkezten dira zertarako eta artea zenbait helbururekin uztartzeko, hala nola kontsentsua eraiki, komunitateak sendotu eta gatazkak baretzeko helburuekin. Hala ere, LaPublikako kideok nahiago izan dugu Rosalyn Deutschek eskainitako bideari heldu; zentzu

Irudia ~ Gerard Ortín artistaren TRABESKA ekintza artistikoa.
Egilea ~ Mirari Echavarri

horretan, arte-praktikak ez zaizkio esparru publikoari lotzen aurrez existitzen ziren entitate gisa, aurrez ezarritako lengoia eta sistema gisa, baizik eta «ekintza politikoan parte hartzen» dutelako (Deutsche, 2008: 23). Alegia, publiko bat osatzen dute, gai komunei buruzko eztabaida bat deituz.

Hortaz, LaPublikako kideok, elkarrizketa bat proposatzen dugu, «ohiko lengoaiaren barruko lengoia jorrazteko, begiradarekin menderatzeko gai izan gabe» (De Certeau, 2010: 16), betiere jakitun garelarik ikusmen-erregimen hori errepresentazio-kode hegemonikoen parte dela. Gure ustez, arte-praktikek gai izan behar lukete elkarrezagutzanarratibak sortzeko, esperientziak topatu eta gizarteratzeko egoera biziagoak eragiteko, subjektibazio-prozesuen aurrean erresistentzia ildoak sortzeko eta horiek ekoizteko bide alternatiboak eratzeko, esperientziak gobernatzen duen denbora errealean, eta ez errepresentazioak gobernatzen duen denbora diferituan, eta gai izan behar du, azkenik, elkartrukea ahalbidetzeko, espazio sozialean, alegia esparru publiko deitu dugun horretan (Société Anonyme, 2000).

Azkenik, bat gatoz Deutscherekin, esaten baitu eztabaida hauek guztiek «arte-munduaren isileko kezak» gaintzen dituztela, eta arreta ipintzen diegu, bereziki, galderari erantzuten saiatu ez ezik, galdera etengabe problematizatzen laguntzen duten praktika horiei.

///

Bibliografia

Arendt, H. (2005): *La condición humana*, Paidós. Hemen eskuragai: <<http://holismoplanetario.com/2015/03/18/libros-de-y-articulos-sobre-hannah-arendt-en-pdf-descarga-gratuita/>> .

Delgado, M. (2008): *Lo común y lo colectivo*, Medialab Prado, <<http://medialab-prado.es/mmedia/0/688/688.pdf>> .

De Certeau, M. (2010): *La invención de lo cotidiano. Las artes de hacer*, Oak-Editorial, Veracruz.

Deutsche, R. (2008): «Agorafobia», *Quaderns portatils*, 12. Hemen eskuragai: <<http://www.macba.cat/es/quaderns-portatils-rosalyn-deutsche>> .

Habermas, J. (1981): *Historia y crítica de la opinión pública: la transformación estructural de la vida pública*, Gustavo Gili, Bartzelona.

Kluge, A. eta Negt, O. (1993): *Public Sphere and Experience. Toward an Analysis of the Bourgeois and Proletarian Public Sphere*, University of Minnesota Press, Minneapolis.

Lefort, C. (2004): *La incertidumbre democrática*, Anthropos, Bartzelona.

Sarriugarte, D. (2015): *Ampliando la esfera pública. Petra Bauer en conversación con Danele Sarriugarte Mochales*. Online: *Revista Concreta*, <<http://www.editorialconcreta.org/Ampliando-la-esfera-publica-Petra>> .

Société Anonyme (2000-2001): *Redefinición de las prácticas artísticas*. Hemen eskuragai: <<http://aleph-arts.org/lisa/lisa47/manifiesto.html>> .

Young, I.M. (1990): «Imparcialidad y lo cívico público. Algunas implicaciones de las críticas feministas a la teoría moral y política», in S. Benhabib eta D. Cornell (ed.), *Teoría feminista y teoría crítica*, Ediciones Alfons el Magnánim, Valentzia.

* Danele Sarriugarte Mochalesek itzulia